

UNITÁŘSKÝ ÉTOS – ČESKÉ UNITÁŘSTVÍ A KŘESŤANSTVÍ

Petr Samojský

Je české unitářství křesťanstvím? Někomu se odpověď může zdát samozřejmá, protože se domníval, že jelikož historicky unitářství vzniklo v kultuře křesťanské, jaksi automaticky křesťanstvím zůstalo. Někomu jinému by se odpověď mohla zdát také samozřejmá, ale právě z opačného konce; nikdy mu totiž na mysl nepřipadlo, že by unitářství mohlo mít něco s křesťanstvím společného. Účel tohoto článku je zodpovědět tuto otázku zejména z historických pramenů.

Nejdříve však se podívejme do širšího světa unitářů v jiných zemích. Světové unitářství sestává v některých případech z jednotlivých sborů, které se ke křesťanství otevřeně hlásí, jako je tomu např. ve Velké Británii a Irsku. V Rumunsku a Maďarsku se jako křesťanské vymezují dokonce celé národní unitářské denominace. Zajímavým vývojem také prošla Asociace unitářů univerzalistů v USA, kde v roce 1961 došlo k jejich sloučení. Navzdory tomu, že obě organizace měly odlišný historický vývoj i teologii, obě fungovaly na bázi svobodné asociace samostatných sborů, a zatímco univerzalisté byli trojiční křesťané, unitářské obce se skládaly jak z křesťansky orientovaných, tak i humanistických a jinak laděných sborů. Ve Velké Británii je to podobné, o čemž svědčí i jejich samotný název Generální shromáždění unitářských a svobodných křesťanských sborů. Historické kořeny světového unitářství spočívají bezesporu v křesťanstvím určované kultuře. Jenže nikoliv všechny! Unitářství vznikalo také v zemích s jinou náboženskou kulturou, jako např. v Indii nebo Japonsku. Z tohoto všeho je zřejmé, že unitářství jako světové náboženství může a někdy je křesťanské. Obecně však nemůžeme unitářství jako celek za křesťanské prohlásit, protože mnoho sborů a denominací se ke křesťanství nejen nehlásí, ale i se přímo od něho distancuje.

Nás však dnes hlavně zajímá české unitářství, jak to se ke křesťanství vztahuje. Toto byla od samotného počátku organizovaného českého unitářství jedna z otázek, které nám kladla veřejnost, a kterou si někdy kladli i naši členové. Samotný název našeho společenství ledasco naznačuje. Nejprve Svobodné bratrství, později Náboženská společnost českých unitářů vyjadřují ideovou samostatnost českého unitářství. Začneme ale z opačného konce, totiž s definicí křesťanství. A již to není vůbec snadné! Jedna věc je, jak se definují sami křesťané, jak ten termín chápe lidový jazyk, badatelé, a také i představitelé jednotlivých křesťanských církví, z nichž mnohé se považují za tu jedinou správnou křesťanskou církev, zatímco ty druhé jsou na scestí.

Slovník nám říká, že křesťan je vyznavač Kristova učení nebo člen některé křesťanské církve. Co je ale Kristovo učení? Jistě, řekli bychom, že je to učení lásky, pravdy, odpuštění, atd., ale to samozřejmě neučil jen Ježíš, ale takřka všechna jiná náboženství. A asi by nikdo netvrdil, že např. buddhisté jsou křesťané? Proto bude lépe dát slovo samotným představitelům křesťanství. Ekumenická rada církví v České republice to říká jasně: "Ekumenická rada církví v České republice je společenstvím křesťanských církví, které vyznávají Pána Ježíše Krista jako Boha a Spasitele podle Písem Starého a Nového Zákona a usilují uskutečňovat své poslání společně ke slávě jednoho Boha, Otce i Syna i Ducha svatého."

Zdá se vám toto být posláním NSČU? Nejspíš nikoliv. Jak toto vnímali naši unitářští předchůdci? Norbert Fabián Čapek, který organizoval české unitářství v dobách jeho vzniku, prohlásil unitářství zcela jednoznačně za **nadkonfesi náboženství**: "Mezi členy Svobodného bratrství jsou zastoupeny všechny české konfese, ale nejvíc je těch, kteří se nehlásí k žádné konfesi. Proč se nehlásí k

žádné konfesi? Chtějí být svobodní. Vlastním hledáním a přemýšlením utvořili si vlastní konfesi, kterou vždy znovu pozměňují nebo zdokonalují podle toho jak jejich poznání roste a jak se jejich duchovní život vyvíjí. . . . Směr SB by se nejlépe mohl nazvat **nadkonfesní**, vždyť už jméno “Svobodné bratrství” vyžaduje svobodu konfese, a bratrství všech bez ohledu na konfesi. Když bychom přece chtěli poněkud vyzdvihnouti ideál nadkonfesního Svobodného bratrství u porovnání s tím, co je většinou konfesí společné, viděli bychom, že lidé konfesní kladou větší důraz na věření než na vědění, kdežto my naopak více ceníme fakta, vědeckou metodu. (“Nadkonfesní náboženství”, CC VI, 1928, 85-89.)

Na tento článek navázala úvaha Vladimíra Nováka, volající po upřímnosti a otevřenosti, a vybízející k definici křesťanství: “Pročetl jsem všechno co bylo za poslední leta evangelickými autoritami u nás napsáno a nemohu při nejlepší vůli si z toho vybrat, co je křesťanství. Zní to snad směšně, ale nemohu si pomoci a nejsem sám. Ať se ptám kohokoli, z těch, kteří myslí že to vědí, slyším jen fráze, kulatá slovíčka, která nic konkrétního nepovídají.” (“Povězte co je křesťanství”, CC VI, 1928, 91-92.) Novák pak stanoví určité podmínky pro takovou definici: aby určitými, nevyhýbavými, neobraznými, nedvojsmyslnými slovy pověděl něco jasně představitelného, co je specificky křesťanské, co je všem křesťanům společné a čím je křesťanství ojedinelé.

Následující číslo *Cest a cílů* přineslo první reakce: “Výzva učiněná v 8. čísle způsobila úžas, rozhořčení, zmatek zlost a radost současně. Jedni se zlobili. Je to prý arogance, ptát se co je křesťanství, když prý je to něco, co je samozřejmě jako dvakrát dvě. Druzí opět, kteří neradi svojí aroganci házejí na druhé, začali přemýšlet a listovat ve svých katechismech a věroukách – a k svému velkému úžasu shledali, že otázku tak samozřejmě přece jen nedovedou zodpovědět, a nevycházejí z údivu, že na ni nikde jasné odpovědi nenacházejí.” Jeden čtenář napsal: “Křesťanů je na světě 620 milionů. Ti tvoří křesťanství. Hlavními znaky křesťanů jsou: křest ve jménu Krista, víra v Krista, následování Krista, vyznávání Kristova učení a pobožný život.” Načež následuje komentář redakce: “Zdaliž není trochu smělé tvrzení, že je na zemi 620 milionů lidí, kteří jsou v uvedeném smyslu křesťany? Je pisateli známo, že k jednotě českých evangelických (českobratrských) církví patří také baptisté, kteří uznávají jedině ten křest za pravý, který byl vykonán úplným pohroužením do vody a tudíž považují všechny jiné české bratry za nepokřtěné? Slovo víra v Krista nic nepovídá, nepovíme-li co tím myslíme, zda-li věřit, že byl Kristus pouhým člověkem nebo, že byl sám Bůh, ku kterému se máme modlit. Následování Krista je slovem ještě neurčitějším, neboť každý si to jinak vykládá; jeden tím způsobem, že se vzdá všeho majetku, což by asi bylo úplně v duchu Ježíšově, kdežto jiný je uznáván za velikého křesťana při velké lakomosti. A co je vyznávat Krista? Vyznával jej Kalvín, když dával upálit Serveta? Vyznávali jej oni křesťanští duchovní, kteří horlili pro válku? A konečně, co je pobožný život? Je ještě jiné slovo, kterým by bylo možno tolik sobě odporujících představ a úkonů nazvat?” (Ibid, 116)

Debata se táhla i v následujících číslech. Ač pod komentáři této ankety nebyl nikdo podepsán, lze soudit, že to byl sám Čapek jako odpovědný redaktor. Anketa je tím zajímavější, že se do ní zapojil svými názory i Přemysl Pitter, který svou definici křesťanství shrnul takto: “Křesťanství je životní názor, vyplývající z učení Ježíšova.” Na to ovšem redakce *Cest a cílů* reagovala: “Kdybychom neznali názor br. Pittra jakožto zástupce “Křesťanského komunismu” a antimilitarismu, nevěděli bychom z této definice jaké či které názory jsou tu míněny. Jestliže však názor, který pro br. Pittra vyplývá z učení Ježíšova je charakteristický pro křesťanství, je blížká otázka, zdali potom uznává za křesťany papeže, kteří válčili, Kalvína, který upaloval, kněze, kteří zbraním žehnali a evangelické duchovní, kteří

pro válku horlili. A zdali si uvědomuje, že opravdoví buddhisté jsou mu svým učením a praxí blíží než 90 procent všech křesťanů? Domníváme se také, že křesťanství je něco více než jen životní názor. Je nám ovšem velmi dobře známo, že pro br. Pittra není křesťanství pouze názorem, ale i životem.” (Ibid, 128)

Na to v dalším čísle časopisu odpověděl Přemysl Pitter: “K Vaší anketě zaslal jsem svůj příspěvek v podobě stručné definice, již snažil jsem se vyjádřit, co pro mne křesťanství je, nikoli co jím není. I já jsem si vědom toho, že mnozí nazývají se křesťany neprávem, stejně jako vím, že mnozí nekřesťané a protikřesťané mají ke křesťanství blíží, nežli si myslí, vědí a chtějí. Nemohl bych definovat křesťanství tak, že křesťanství je životem. Dobrý či špatný život je důsledkem životního názoru. Ježíš dal lidstvu novou duchovní orientaci, nový životní názor, který podložil vlastním láskyplným životem. V jeho učení, v jeho životě je to, co platí stejně dnes, jako včera a platit bude po všechny věky. Ve vývoji světa mnohé se změnilo a mnohé se změnilo, avšak nad všemi těmito proměnlivými hodnotami je tu cosi, co nepodléhá ani pokroku, ani zvratu, toť oblast věčného Ducha, ona hlubina bezpečnosti, ta nesmírná náplň Boží moudrosti a lásky, z níž bral a dával i Ježíš a jež tvoří podstatu pravého, ryzího křesťanství.”

Redakce na to odpověděla: “Z dopisu br. Pittra vyrozumíváme, že není nic všem křesťanům společného a co by v jiném náboženství se nevyskytovalo. Bratru P. je slovo křesťanství totožné s opravdovým náboženstvím vůbec a v tom je celý vtíp; běží o slovo.” (Ibid, 153-4)

Závěr ankety v *Cestách a cílech* byl ukončen takto: “Na naši výzvu, aby někdo pověděl, co mají všichni, kteří si křesťané říkají, společného v rozdílu od všech jiných, nedošla uspokojivá odpověď. Každý měl na mysli více méně svoji ideální představu křesťanství místo vyznačení společných rysů všech křesťanů, jsou-li vůbec jaké. Snad společným je pouze jméno křesťan a dovolávání se Ježíše Krista jako zakladatele. Avšak i to se stává ilusorním, když povážíme, že pod těmi jmény každý si něco jiného představuje. Jest tudíž chloubka, že je na světě 620 mil. křesťanů málo odůvodněna. Konečně na tom ani nezáleží, pravda přece zůstane věčně jedna, a není obmezena na křesťanství ani na jiné směry náboženské, není obmezena ani časem ani místem ani počtem těch, kteří ji uznávají. Každý tu pravdu poznává jen jak dalece vospěl a povznesl se svou duchovní úrovní nad vlivy, které působí, že žid má židovství za nejlepší, křesťan křesťanství, [muslim islám] atd. A těch vlivů je víc než tak mnohý dovede pochopit.” (Ibid, 200)

Křesťanské konfese vznikaly v různých dobách jako určité vymezení se proti omylům a problémům své doby; z výše uvedených citací je zřejmé, že české unitářství vzniklo jako vymezení se vůči křesťanství! Měl to být zkrátka zcela nový proud, nezávislý na křesťanských proudech, od nich očistěný a očišťující. To je i zřetelné v Čapkově úvodní knize *Cestou k obrodě*, kde shrnuje všechny stávající církve jako stojící na stejném dogmatickém základě a prosazuje potřebu nové střední cesty v podobě “nedogmatické, obrodné, náboženské organizace” (*Cestou k obrodě*, 57). Čapek kritizuje stav věcí a volá po ryzím náboženství a snaží se připravit pro ně půdu. Cíle Čapkovy mise jsou zřejmé: nová netradiční náboženská organizace, zcela jasně nezávislá na křesťanské církevní tradici.

Svobodné bratrství bylo založeno jako **samostatný náboženský proud**. V *Nové brázdě*, která formuje ideové základy Svobodného bratrství, Čapek zaujímá pevné teologické stanovisko: vymezuje směr Svobodného bratrství vůči náboženství založené na víře v zázraky a deklaruje je v duchu Juliana Huxleyho jako tzv. přirozené náboženství. Svobodné bratrství Čapek prohlašuje za jasně oddělené od křesťanských církví: “Svobodné bratrství není církví ani sektou, neboť slovům církev a sekta se u nás dává smysl, který je opakem zásad a snah známých v Svobodném bratrství.” (*Nová brázda*, 50-51).

V *Cestách a cílech* ale i v různých knihách popisující české unitářství najdeme další články a myšlenky, kde se hovoří o souvztažnosti unitářství s křesťanstvím, tam je ale křesťanství pojímáno zpravidla pouze jako učení Ježíše. Dobrým příkladem tohoto přístupu je článek Karla Hašpla nazvaný příznačně “Křesťanství a unitářství” (CC XX, 1942, 113-120). Hašpl zde rozebírá téma zevrubně a definuje různé typy křesťanství: Ježíšovské (napodobení jeho příkladu života), křesťanství jeho učedníků, čekajících na konec světa, obce vázané dogmatikou (jejich interpretace Ježíšova učení), reformační křesťanství, svobodné a pokrokové křesťanství. Hašpl se pak zamýšlí: “Kde stojí unitáři? Jsou křesťany či nikoli? Odpověď zní, že nejsou křesťany biblickými, ani takovými, jací byli první žido-křesťané jeruzalémští, či Petrovští; nejsou ani pavlovští, ani křesťany dogmatickými s jezulátky a s církevní okázalostí. Nejsou ani křesťany reformačními v tom smyslu, že by se přidržovali určitých reformátorů. Podle soudu unitářů je všechno to vzdáleno toho, oč usiloval Ježíš, je tedy vzdáleno pravému křesťanství. Kdyby mělo být křesťanstvím jen, co je spojováno s neskutečnou, smyšlenou osobou Ježíšovou, co je spojováno s požíváním těla a pitím krve nevinného člověka, nechťeli bychom patřit k takové náboženské skupině a říkat si křesťané. Ale dobře víme, že to není pravým křesťanstvím. Cítíme, že křesťanstvím je poctivý život, mravný život, ušlechtilý život podle vzoru Ježíšova, život v jeho duchu, proto se hrdě hlásíme k následovníkům Ježíšovým. Nechceme být následovníky jezulátek, zázračných bytostí, ani následovníky těch, kteří je tvořili ve svých myšlenkách, ale chceme být v řadě prostých a poctivých lidí, kteří pomáhali s Ježíšem sytit hladové, utěšovali a uzdravovali nemocné, podpírali klesající a probouzeli víru v malomyslných. . . . Jsou unitáři křesťané? Poctivě bychom my, unitáři, řekli, že ještě ne, ale snažíme se jimi být. Vkládáme si do křesťanských představ, do křesťanské morálky a myšlení nejen, co je ještě dnes pravdivého z učení Ježíšova, ale co by v ně Ježíš jistě vložil, kdyby dnes ještě s námi byl. To je pravý duch Ježíšův!” (Ibid, 117-119)

Tato slova zní sice krásně, ale máme skutečně právo označit světové křesťanství z toho, že vlastně není pravým křesťanstvím, a současně prohlásit sebe sama za ty pravé následovníky Ježíše, kteří skutečně pochopili jeho odkaz? Takový přístup by nás zařadil mezi typické křesťanské sekty, nízké svou do sebe zahleděností. Víme co tím Hašpl myslel: jemu šlo o **ryzost náboženství** a abychom se nenechali mást pozdějšími zkraslenými formami. Hašplovi jde o to, abychom našli ryzí duchovní poznání především v **autentické zkušenosti** přímo u zdroje, tedy ve zkušenostech moudrých – ale ještě více v zážitcích vlastních. Hašpl ve svém článku, který rozhodně stojí celý za prostudování, užívá termín křesťan v příliš idealistickém a zároveň vágním smyslu. Definovat ale křesťanství jako “poctivý život, mravný život, ušlechtilý život podle vzoru Ježíšova” je zavádějící, protože v tomto duchu by se jako křesťané klasifikovali nejen mnozí příslušníci jiných náboženství, ale i mnozí bezvěrci. Ale o tom jsme už hovořili v souvislosti výše v souvislosti s anketou *Cest a cílů*.

Odpovědí na otázku, zda české unitářství jako celek je křesťanstvím, musí být stejná, jako kdyby otázka zněla, zda české unitářství je např. buddhismem. Ta odpověď zní naprosto jasně, že nikoliv. České unitářství není křesťanstvím ani jedním z jeho proudů. Můžeme ale říci, že mezi unitáři jsou ti, kteří se jako křesťané vnímají a své křesťanství chápou dle svého uvážení (a ovšem podobně tak ti, kdo se chápou jako buddhisté, jogini, humanisté, apod). Lépe by ovšem bylo říci, že jsou mezi námi unitáři s křesťanskou (či jinou specifickou) orientací, což znamená, že nalézají nejvíce inspirace v tom či onom směru, pokud se už potřebují tím směrem vymezovat.

Obzvlášť s přihlédnutím k právu těch, kdo jsou de facto dědici křesťanské

tradice a mají tedy právo na definování pojmu, kterým se označují, pak musíme konstatovat, že unitáři křesťané zkrátka nejsou, pokud si připomeneme stanovisko Ekumenické rady církví (viz výše v tomto článku) nebo třeba výstižný popis v *iEncyklopedii*: “Křesťanství je termín užívaný pro označení křesťanské víry. Vztahuje se na všechny církve, komunity, denominace a také na ideály a pojmy, které vyvolal nebo vyslovil Ježíš Kristus a jejichž společným prvkem je vyznání víry v téhož Ježíše jako Syna Božího, vtěleného, zemřelého a zmrtvýchvstalého.”

I když je možné, že někteří z nás se mohou takto chápat, jako celek se tímto způsobem jako čeští unitáři zcela jednoznačně nechápeme, nevystupujeme tak ani se nesnažíme v tom směru působit. A co víc: uvědomujeme si již, že není třeba tvarovat ulitu křesťanství, abychom se do ní za každou cenu vešli; unitářství je nám dostatečně širokým domovem a pojme každého z nás.